

створити умови для професійного розвитку курсантів, їх професійної самоактуалізації, розвитку та формування гармонійної особистості майбутніх працівників ОВС.

ЛІТЕРАТУРА

1. Балабанова Л. М. Суб'єктивна категоризація процесу професійного становлення особистості в системі силових структур / Л. М. Балабанова // Право і безпека. – 2004. – №3. – С. 7–9.
2. Бандурка А. М. Юридическая психология : [монография / А. М. Бандурка, С. П. Бочарова, Е. В. Землянская]. – Х. : Титул, 2006. – 750 с.
3. Гуменюк Л. Й. Психологія професійної діяльності працівників органів внутрішніх справ : [навчальний посібник] / Л. Й. Гуменюк, І. В. Сулятицький. – Львів : ЛьвДУВС, 2011. – 648 с.
4. Зеер Э. Ф. Психология профессий : [учеб. пособие для студ. вузов] / Зеер Э. Ф. – М. : Академ. проект ; Екатеринбург : Деловая книга, 2003. – 336 с.
5. Лапшина В. Л. Професіоналізм в діяльності органів внутрішніх справ : проблеми теорії та практики : [підручник] / Лапшина В. Л. – Х. : Вапнярчук Н. М., 2005. – 224 с.
6. Маркова А. К. Психология профессионализма / Маркова А. К. – М. : Педагогика, 1996. – 256 с.
7. Мороз Л. І. Професійно-психологічний тренінг в ОВС як засіб розвитку особистості професіоналу / Л. І. Мороз // Проблеми загальної та педагогічної психології : зб. наук. праць Ін-ту психол. ім. Г.С. Костюка АПН України. – К., 2004. – Т. 5. – С. 112–129.
8. Про подальший розвиток служби психологічного забезпечення оперативно-службової діяльності органів внутрішніх справ України : наказ МВС України від 28.07.2004 № 842. – К. : МВС України, 2004. – 42 с.
9. Пряжников Н. С. Профессиональное и личностное самоопределение / Пряжников Н. С. – М. : Издательство «Институт практической психологии», Воронеж : НПО «МОДЭК», 1996. – 256 с.

УДК 159.98

Землянська О.В., д. психол. н., професор, професор кафедри соціології та психології факультету права та масових комунікацій ХНУВС

ДО ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОЇ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ

У статті розглядаються актуальні питання правової соціалізації особистості, у процесі якої відбувається засвоєння правової культури нашого суспільства і на цій основі – формування правослухняної поведінки, що відповідає вимогам суспільства.

Ключові слова: правова соціалізація, правова культура суспільства, правосвідомість.

В статье рассматриваются актуальные вопросы правовой социализации личности, в процессе которой происходит усвоение правовой культуры нашего общества и на этой основе – формирование правопослушного поведения, отвечающего требованиям общества.

Ключевые слова: правовая социализация, правовая культура общества, правосознание.

Постановка проблеми. Соціалізація особистості – це процес її формування і становлення, що відбувається під впливом різноманітних соціальних чинників (культурних, економічних, політичних, класових, моральних, правових та ін.).

Соціалізація – це складний процес і результат засвоєння й активного відтворення індивідом суспільного досвіду, вона означає багатогранний процес розвитку особистості людини, що включає як біологічні передумови, так і безпосередньо саме входження індивіда в соціальне середовище, і що припускає: соціальне пізнання, соціальне спілкування, оволодіння навичками практичної діяльності, включаючи як предметний світ, так і всю сукупність соціальних функцій, ролей, норм, прав і обов'язків і т.д., зміну і якісне перетворення самої людини, її всебічний і гармонійний розвиток.

Найважливішою умовою адаптації особистості до життя в соціумі є *правова соціалізація*, в якій відбувається засвоєння *правової культури* даного суспільства і на цій основі – формування *правослухняної поведінки*, що відповідає вимогам суспільства.

Метою статті є визначення найбільш доцільного науково-теоретичного підходу до розгляду правової соціалізації особистості.

Виклад основного матеріалу. Правові норми кожного суспільства відбивають об'єктивні закономірності його розвитку й функціонування і втілюють у собі його політичні, економічні, державні інтереси. Правова соціалізація індивіда передбачає його адаптацію до інтересів даного суспільства, розвиток форм поведінки, адекватних його морально - правовим цінностям. Прийняті в суспільстві норми права значною мірою визначають характер правової соціалізації особистості.

Людина не пасивно пристосовується до правових норм суспільства, тому в ідентичних соціальних умовах спостерігається значний розкид від законслухняної до різноманітних проявів делінквентної і девіантної поведінки. Найважливішим чинником правової адаптації особистості є *ставлення суб'єкта до сприйманих правових норм суспільства*. Це ставлення залежить від того, наскільки правова структура суспільства надає громадянам свободу вибору, можливості творчої діяльності, участі в різноманітних сферах громадського життя, задоволення особистих потреб та інтересів, реалізації своїх життєвих перспектив. За умов тоталітарної структури суспільства людина змушена пасивно підпорядковуватися вимогам закону, спонукувана острахом покарання або виявляючи пасивний конформізм. За умов демократичної організації суспільства людина стає суб'єктом правосвідомості, виробляє активну життєву позицію при оцінці правових норм і формуванні власних планів поведінки. При оцінці суб'єктом правових норм виникає специфічне уявлення *соціальної справедливості*. Віра в існування в даному суспільстві соціальної справедливості виникає у громадян за умови, що держава не тільки декларує у своїх законах права особистості, але і створює реальні гарантії їх дотримання, надаючи при цьому рівні можливості і перспективи успішної реалізації своїх прав. Закони демократичної держави проголошують не тільки права людини і громадянина, але і покладають на нього певні обов'язки стосовно інших людей і суспільства в цілому. І суб'єкт сприймає ці вимоги як справедливі, якщо він

переконали у справедливості суспільного правопорядку й усвідомлює, що виконання продиктованих законом і мораллю вимог (обов'язку захисту батьківщини, сплати податків, охорони культурної спадщини, навколишнього середовища та ін.) є необхідним як для існування держави, так і для кожного громадянина, якому держава забезпечує захист його основних прав і свобод.

Оцінка суб'єктом соціальної справедливості є результатом складних співвідношень між змістом правових і морально-етичних норм суспільства і характером особистості – рівнем її правового і морального розвитку, самооцінкою, рівнем домагань.

Нормативно-правова поведінка формується при оптимальних співвідношеннях об'єктивних і суб'єктивних чинників соціалізації особистості. При таких співвідношеннях спостерігається динамічна рівновага між інтересами держави і громадян, і на основі цього – соціальна гармонія як умова життєздатності й усталеності даного суспільства. Оцінка правової структури суспільства як несправедливого породжує в людях фрустраційні стани і на цій основі – соціальну напруженість, конфліктність, формування асоціальних (протиправних) форм поведінки і таких, що відхиляються від норми (девіантних). Шлях до соціальної гармонії лежить у встановленні оптимальної рівноваги між вимогами суспільства і життєвими цілями й ідеалами особистості. Цей ідеал в абсолютній мірі є недосяжним, але він виступає в ролі соціального еталона. Життєздатність і чесність політичних структур суспільства оцінюється саме у зв'язку з їхньою спроможністю визначати перспективні напрямки розвитку суспільства з урахуванням можливостей і інтересів основної маси своїх громадян, тобто у зв'язку з їхньою спроможністю забезпечити єдність особистих і суспільних устремлінь. Система об'єктивних правових вимог до індивіда завжди опосередкована його *особистим досвідом спілкування з іншими людьми в соціальних групах*.

Соціально-економічна і політична структура суспільства відбивається у певних правових нормах, що закріплюють сформовані стосунки між державою та її громадянами. Але практично кожний індивід включається в систему цих стосунків через засвоєння норм поведінки в макро- і мікрогрупах. Макрогрупи (великі групи) – це державні структури, політичні, громадські організації, в яких ділові і міжособистісні стосунки людей завжди будуються на певних правових засадах, що історично склалися в даному суспільстві. Правові норми, що затвердилися в макросередовищі, впливають на формування правових принципів малих контактних груп, прикладом яких може бути сім'я, навчальний і трудовий колектив, військовий і правоохоронний підрозділ, спортивна команда та ін. Макросоціальні організації, як правило, висувають до мікрогруп правові, зокрема конституційні, вимоги щодо їх діяльності і контролюють відповідність їх діяльності законам. У формальній структурі малих груп більшою мірою має місце адаптація до об'єктивно запропонованих нормативних вимог, до службових взаємодій співробітників і керівників; у неформальній структурі малих груп значну роль відіграють міжособистісні стосунки, що базуються на спільності інтересів і переконань, довіри і недовіри, симпатій і антипатій, прояву індивідуально-психологічних особливостей особистості. Саме в системі цих відносин суб'єкт наочно сприймає й оцінює

вчинки інших людей і свої власні, усвідомлює їхню соціально-правову сутність, одержує знання, уміння, навички і звички правової поведінки.

У правовій соціалізації особистості дуже суттєву роль відіграють відносини, що формуються між особистістю і групою, колективом. Взаємовідносини особистості і групи є надзвичайно складними. Для розуміння й оцінки цих взаємовідносин слід враховувати як властивості особистості та її статус у групі, так і склад, характер діяльності і рівень організації групи і психологічний клімат, що склався в ній. Але, як правило, колективний вплив групи на індивіда завжди є значно результативнішим, ніж вплив індивідуальний. Саме у процесі спільної діяльності з партнерами, особами, які стоять вище, людина переконується в реальній цінності і дієвості правових норм, що декларуються в державних документах – Конституції, Кримінальному і Цивільному кодексах, залежно від того, наскільки вона почуває себе соціально захищеною, якою мірою вона може здійснити свої права особистості і громадянина.

Таким чином, процес правової соціалізації індивіда містить у собі взаємодію трьох складових: суспільство – особистість – колектив.

Правова соціалізація особистості, як відзначалося вище, має своїм призначенням формування соціально-адаптованої нормативної поведінки індивіда. Проте така поведінка не є однозначним результатом впливу на особистість правових соціальних норм. Особистість – суб'єкт правовиконавчої поведінки, організація і саморегуляція якої опосередкована розвитком *правової свідомості*.

Свідомість є не тільки засобом відбитку світу, але й основним засобом *саморегуляції, суб'єктом своєї поведінки*. На рівні особистості свідомість людини виявляється як самосвідомість, завдяки чому людина усвідомлює себе як особистість, усвідомлює свої соціальні ролі і своє місце в системі соціальних відносин, усвідомлює цілі й мотиви своїх вчинків („Я” - концепція).

Особливою сферою свідомості особистості є правова свідомість. *Правова свідомість* – це засвоєна суб'єктом система знань, що відбивають прийнятий у даному суспільстві правопорядок, яка виступає підставою самоорганізації соціально-нормативної поведінки.

Формування правосвідомості в онтогенезі – це складний і багатофакторний процес, що проходить ряд етапів і опосередкований умовами виховання і спілкування.

У дитячому і підлітковому віці головну роль у засвоєнні моральних і правових форм поведінки відіграє *імітація* зразків поведінки дорослих. У дорослих імітація виступає допоміжним засобом засвоєння моральних і правових норм поведінки. При цьому за зразок беруться, як правило, зовнішні властивості поведінки керівника або іншої авторитетної або шанованої особи. Проте цей процес зазвичай не зачіпає усталених особистісних властивостей суб'єкта, котрий імітує. Феномен імітації особливо сильно виявляється у груповій взаємодії, де засвоєння індивідом норм поведінки, які спостерігаються, виявляється у двох планах: якійсь конкретній особі (як правило, лідера) і нормах поведінки, типових для групи. В останньому випадку явище імітації поєднується з явищем конформізму, тобто адаптації поведінки індивіда під впливом тиску групи.

На рівні імітації і конформізму ще не можна говорити про формування правосвідомості, тому що суб'єкт пасивно пристосовується до зовнішніх соціальних умов без усвідомлення основних принципів організації і самоорганізації правової поведінки. За цих умов індивід набуває пасивних навичок поведінки, причому з рівною легкістю набуваючи і позитивних, і негативних навичок, що виявляються на підсвідомому рівні.

Іншим важливим феноменом, що спостерігається у процесі соціалізації індивіда є *навіювання* (або сугестія). Це форма нецілеспрямованого і неаргументованого впливу однієї людини або групи на іншу людину (дитину) або групу. У ситуації вселяння інформація про норми поведінки або відсутня, або засвоюється некритично, активність спостерігається тільки з боку особи, яка вселяє. Вселяння зазвичай здійснюється у вербальній формі, проте в ньому переважає не раціональний, а емоційно-вольовий компонент.

Так, дорослі спонукають дитину до певних вчинків, що відповідають нормам права і моралі, але не пояснюють соціального змісту цих норм або через малолітство дитини, або у зв'язку зі своєю теоретичною некомпетентністю. На підставі набутих навичок формуються *установки*, що спонукають індивіда поводитися відповідно до узвичаєних норм поведінки без глибокого їх усвідомлення.

Активними формами виховання правосвідомості є *повідомлення* індивіду інформації про зміст і соціальну цінність правових норм, а також *переконання*, яке забезпечує свідоме засвоєння індивідом правової інформації, що йому повідомляється. На цьому рівні формується система *правових знань*, що містить у собі *уявлення* про конкретні форми нормативної поведінки і *поняття* про загальні принципи її організації, тобто відбувається становлення *правової свідомості*. Правосвідомість є найважливішою сферою свідомості і поведінки особистості, хоча вона не завжди пов'язана із запам'ятовуванням усіх правових норм і статей Кримінального і Цивільного кодексів (це є фаховою якістю юристів), але для кожного громадянина є обов'язковим знання основних конституційних прав і обов'язків.

У галузі правової свідомості розрізняють правосвідомість суспільну й індивідуальну. *Суспільна правосвідомість* – це відбиток і прийняття більшістю громадян соціально-правових норм, прийнятих у даному суспільстві.

Індивідуальна правосвідомість – це система правових понять і уявлень, властивих кожній конкретній людині. Проте індивідуальна правосвідомість не є простим відбитком суспільної правосвідомості. Відносини між ними є досить складними, тому що індивідуальна правосвідомість формується в умовах різноманітної взаємодії із законами і суспільством у досвіді кожної людини. Індивідуальна правосвідомість характеризується, по-перше, *рівнем сформованості*, що залежить від обсягу і глибини засвоєння правових норм: індивід може або виявляти поверхневий рівень знання окремих норм і пасивну наслідувальну поведінку, або виявляти високий рівень правосвідомості на підставі глибокого засвоєння системи правових понять і відповідної організації своїх вчинків.

По-друге, індивідуальна правосвідомість характеризується *рівнем значущості* для особистості конкретних правових норм, їх суб'єктивною оцінкою у

зв'язку з уявленнями про соціальну справедливість. Залежно від конкретних умов взаємодії індивіда і суспільно визнаних правових норм, особистість може або конформно адаптуватися до цих змін, або активно засвоювати їх, або виявляти стосовно них явний негативізм і навіть протидію. Наприклад, загальновизнане право на працю та її справедливу оплату в тих соціальних умовах, де це право найчастіше не реалізується, викликає в багатьох громадян скептицизм і недовіру стосовно цих норм, їх пусту декларативність. Прийняття українським парламентом закону про скасування страти за наявності високого рівня злочинності ще поки суб'єктивно не приймається багатьма громадянами.

Якщо більшість громадян не приймають для себе окремі закони як правильні і справедливі, то відповідна негативна їх оцінка впливає на структуру суспільної правосвідомості, поступово стимулюючи її деструкцію і перебудову. Індивідуальна і суспільна правосвідомості утворюють єдину соціально-правову сферу, активно впливаючи одна на одну, і знаходяться в постійній динамічній взаємодії.

У правовій свідомості особистості об'єднані відбивні і регуляторні сфери психіки. Правосвідомість можна охарактеризувати як *концептуальну (внутрішню інтелектуальну) модель суб'єкта*, в якому, з одного боку, відбивається сутність правових норм суспільства і, з іншого боку, – *формується програма цілеспрямованої діяльності*. Психологічний механізм взаємодії відбивної (теоретичної) сфери правосвідомості з її регуляторною сферою уявляється надзвичайно складним, але він одержує своє розкриття завдяки методам системного аналізу. Одним із прикладів застосування системно-діяльнісного аналізу може служити теорія поетапного формування розумових дій (П.Я. Гальперін, Н.Ф. Талізін). Застосування цього методу дозволяє глибше розкрити етапи розвитку правової свідомості особистості.

Формування теоретичних правових знань означає перехід від *зовнішніх* наслідувальних актів правослухняної поведінки до їх *інтеріоризації*, тобто переводу в план *внутрішніх інтелектуальних дій*, що створюють у своїй сукупності *орієнтовну основу свідомо регульованої правової поведінки*. Зміст такої орієнтованої основи (концептуальної моделі) визначає характер практичних дій, що чиняться суб'єктом, – їх *екстеріоризацію* відповідно до засвоєних норм моралі і права. Набутий суб'єктом досвід практичної правослухняної діяльності, у свою чергу, має зворотний вплив на перетворення й удосконалювання внутрішньої інтелектуальної моделі.

Правосвідомість особистості у процесі свого розвитку і функціонування також виступає як складна саморегулююча функціональна система поведінки, що містить у собі процеси прийому і переробки правової інформації.

У роботі цієї системи можна виділити декілька основних функцій:

прийом і добір соціально значущої інформації, формування концептуальної моделі (правових знань);

умотивованість, тобто опосередкованість раніше засвоєних суб'єктом інтересів, настанов, ціннісних орієнтацій;

цілеспрямованість на певні дії, формування програми поведінки і вибір способів дій;

прогнозування, передбачення кінцевого результату дій, їх соціальних і особистісних наслідків;

здійснення нормативних вчинків;

самоконтроль на підставі послідовного співвіднесення результатів, що спостерігаються, з еталонними уявленнями про правові норми поведінки;

оцінка отриманого кінцевого результату шляхом його зіставлення з уявленнями мети;

корекція і нормативна перебудова поведінки у випадку одержання негативного результату.

У становленні правосвідомості відіграє роль не тільки суб'єктивна самооцінка, але також об'єктивна *соціальна (колективна) оцінка поведінки людини іншими людьми*. Ця оцінка є найважливішим чинником, що стимулює інтелектуальний аналіз і емоційні переживання особистістю результатів своїх вчинків, відповідальність, прагнення до удосконалювання своєї соціально-нормативної поведінки. Поведінка суб'єкта є виконавчою частиною його цілеспрямованої діяльності; поведінка складається із системи рухів і дій, за допомогою яких суб'єкт реалізує цілі своєї діяльності.

Правовиконавча поведінка – це поведінка суб'єкта, що спрямована на здійснення вчинків, які відповідають засвоєним правовим нормам і моральним цінностям даного суспільства.

Різноманітні форми девіантної та делінквентної поведінки зазвичай пов'язані з деформаціями моральної та правової свідомості: це або неповні, або перекручені морально-правові уявлення, або повна їхня відсутність у зв'язку з несприятливими умовами і методами виховання в онтогенезі. Правова поведінка здійснюється відповідно до зазначених вище закономірностей вольової регуляції діяльності, в якій у єдності і взаємодії виступають інтелектуальні, моторно-виконавчі й емоційно-оцінні процеси. Для правовиконавчої поведінки як різновиду вольового процесу характерною є властивість *саморегуляції*, що полягає в постійному поетапному зіставленні результатів дій і вчинків, що чиняться, із еталонами права, що зберігаються у свідомості, й уявленням бажаного кінцевого результату.

Найбільш раціональний шлях формування правовиконавчої поведінки у підлітка – це: *засвоєння змісту і соціальної ролі морально-правових норм; сприйняття прикладів* правовиконавчої поведінки; практичне вчинення правових дій - вчинків – *вироблення умінь; свідомий самоконтроль*; вправи у вчиненні правовиконавчих дій - вчинків і їх переведення у *навички*, що дозволяють автоматизовано (мимоволі) здійснювати правильні дії у відповідних життєвих ситуаціях; переведення правильних моральних і правових навичок у *навички* морально-правової поведінки, завдяки чому правовиконавча поведінка стає *потребою* особистості.

Іноді суб'єкт має систему правових уявлень, адекватних вимогам суспільства, проте його правосвідомість ще не спирається на уміння і навички, необхідні для вольової регуляції і саморегуляції поведінки, і його правосвідомість позбавляється практичної спрямованості. Така людина залишається бездіяльною, відступає перед труднощами, легко йде на поступки в питаннях моралі і права. У дитячому і підлітковому віці морально-правова поведінка у формі позитивних навичок найчастіше формується стихійно на основі безпосередньої імітації певних зразків (поведінки батьків, однолітків, образів літе-

ратури і мистецтва), а також на основі вселяння, примусу. Проте в цих випадках правова поведінка здійснюється як несвідома, оскільки вона не містить у собі високого рівня сформованості правової свідомості, системи правових норм і розуміння їх соціальної й особистісної значущості. Така поведінка позбавлена осмисленої орієнтованої основи і є хитливою, нецілеспрямованою, ситуативною. Тому, формуючи в дитини навички морально-правової поведінки на основі позитивних прикладів і вселяння, необхідно в подальшому вихованні, у підлітковому і юнацькому віці здійснювати *правове виховання* – формування теоретичного рівня засвоєння правових норм, що забезпечує свідомий вольовий контроль і самоконтроль правової поведінки.

За відсутності вищевказаних умов правового виховання, правова поведінка протікає за скороченою схемою: сприйняття зразка – імітація – дія. Звичайно всі деформації правової поведінки пов'язані саме з неповнотою формування системи організації і самоконтролю правовиконавчої діяльності. Формування повноцінної системи психологічних механізмів свідомої саморегуляції поведінки є надійною основою повноцінної правовиконавчої поведінки, а також профілактики девіантної поведінки.

Правова поведінка є основним засобом регуляції стосунків особистості з навколишнім середовищем. Формуючись під впливом соціально встановлених правових норм, правова поведінка, за принципом зворотного зв'язку, виступає найважливішим засобом регуляції відносин особистості з навколишнім середовищем.

Спрямованість таких відносин є багатогранною: спрямованість на встановлення і підтримку оптимальних відносин *між особистістю і державою* на основі дотримання прав і обов'язків, встановлених у державних законодавчих актах, і одночасно – дотримання своєї особистої свободи; встановлення *активної позиції особистості в суспільстві*, коли дотримання прав і обов'язків відбувається не за примусом або стереотипною імітацією, конформізмом, а на підставі свідомого цілеспрямованого, дисципліни, самоконтролю та ін.; при взаємодії з різноманітними соціальними структурами; організація *відносин з іншими людьми як громадянами* з поважанням їх прав і свобод, із проявом високої правової культури, почуття відповідальності за долю інших людей; *дотримання морально-правових норм у взаємодіях із членами формальних і неформальних контактних груп* – навчальних, фахових, сімейних, на основі взаємної відповідальності і взаємних гарантій прав і свобод; *самоствердження і самовизначення особистості* на основі рівнообґрунтованих методів підтримки своєї гідності і гармонійної рівноваги між поняттям своїх прав і своїх обов'язків перед суспільством.

Висновки. Таким чином, правова поведінка, яка у своїх онтогенетичних початках є результатом адаптації індивіда до умов соціального середовища, служить необхідною умовою подальшої соціалізації і вироблення індивідуальної активної позиції в розробці і реалізації правообумовлених відносин особистості і правової структури суспільства.

Найважливішу роль у розвитку правової свідомості повинна відіграти оновлена і раціонально побудована система морального, трудового й інтелек-

туального виховання, яка спроможна забезпечити формування в молоді активного життєстверджуючого менталітету і перетворення культури правової поведінки в невід'ємну властивість особистості.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бандурка А. М. Юридическая психология : [монографія] / Бандурка А. М., Бочарова С. П., Землянская Е. В. – Харьков : Титул, 2006. – 750 с.
2. Землянська О. В. Особистість як об'єкт судово-психологічної експертизи : [монографія / за загальною редакцією д-ра юрид. наук, проф. О. М. Бандурки]. – Харків : Вид-во Нац. ун-ту внутр. справ, 2004. – 367 с.
3. Землянська О. В. Особистість та методи її дослідження при проведенні судово-психологічної експертизи : монографія / Землянська О. В. – Харків : Титул, 2007. – 244 с.

УДК 159.9:62

Злотніков А.Л., к. психол. н., старший науковий співробітник, старший науковий співробітник науково-дослідної лабораторії НЦ ПС ХУПС;

Приходько Д.П., к. психол. н., доцент, доцент кафедри психології та педагогіки ХУПС

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ВІЙСЬКОВИХ ЛЬОТЧИКІВ ЯК ФАХІВЦІВ ЕКСТРЕМАЛЬНИХ ВИДІВ ДІЯЛЬНОСТІ ПРИ ПІДГОТОВЦІ ТА ВИКОНАННІ БОЙОВИХ ЗАВДАНЬ

Основним завданням статті є розгляд психологічної надійності професійної діяльності військовослужбовців Повітряних Сил (ПС) при виконанні бойових завдань, вивчення рівня їх психологічної стійкості та формування оптимального рівня психологічної готовності у період підготовки до бойових та навчальних завдань. Розкрито основні завдання створеної науковцями ХУПС комплексної методики для визначення рівня психологічної стійкості та її прогнозування у період підготовки до польотів. Надані приклади методики саморегуляції, гетеротренінгу, аутотренінгу та рекомендації щодо формування у військовослужбовців ПС необхідних знань, умінь та навичок рефлексії, контролю та регуляції своїх психічних станів, оптимізації психологічної готовності при підготовці до діяльності в особливих та екстремальних умовах.

Ключові слова: військовослужбовець, особливі та екстремальні умови, аутотренінг, саморегуляція, миротворець.

Основная задача статьи – рассмотрение психологической надежности профессиональной деятельности военнослужащих Воздушных Сил (ВС) при выполнении боевых задач, изучение уровня их психологической устойчивости и формирования оптимального уровня психологической готовности в период подготовки к боевым и учебным задачам. Раскрыты основные задачи созданной учеными ХУВС комплексной методики для определения уровня психологической устойчивости и ее прогнозирования в период подготовки к полетам. Представлены примеры методики саморегуляции, гетеротренинга, аутотренинга и рекомендации по формированию у военнослужащих ВС необходимых знаний, умений и навыков рефлексии, контроля и регуляции своих психических состояний, оптимизации психологической готовности при подготовке к деятельности в особых и экстремальных условиях.

Ключевые слова: военнослужащий, особые и экстремальные условия, аутотренинг, саморегуляция, миротворец.